

ROZI IZVJEŠTAJ 2016.

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA
LGBTI OSOBA U BOSNI I HERCEGOVINI

ROZI IZVJEŠTAJ 2016.
GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA
LGBTI OSOBA U BOSNI I HERCEGOVINI

SARAJEVO, APRIL 2016.

Edicija *Ljudska prava* Sarajevskog otvorenog centra
Broj izdanja: 49

Naslov: Rozi izvještaj 2016.
Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava
LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini

Autor_ice i priređivač_ice: Vladana Vasić, Saša Gavrić, Emina Bošnjak

Istraživač: Darko Pandurević

Lektura_korektura: Sandra Zlotrg

Prevod na engleski: Marina Veličković

Prelom i dizajn: Feđa Bobić

Izdavač: Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba

Za izdavača: Saša Gavrić

© Sarajevski otvoreni centar

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njezinih dijelova je poželjno, uz prethodno pismeno informisanje izdavača na mail: office@soc.ba.

Izvještaj pokriva period od januara 2015. do kraja marta 2016. godine.

Publikacija je rezultat rada na ljudskim pravima LGBTI osoba u okviru različitih projekata Sarajevskog otvorenog centra, koje su podržali_e (prema abecednom redu): Ambasada Kraljevine Nizozemske (MATRA program), Ambasada Kraljevine Norveške, Ambasada Sjedinjenih Američkih Država, Evropska unija (EIDHR), Fond otvoreno društvo BiH, Lezbejska fondacija Astraea za pravdu, Misija Kraljevine Nizozemske pri OSCE-u u Beču i Švedska međunarodna razvojna agencija (SIDA).

Publikacija je izrađena u okviru projekta koji finansira Ambasada Kraljevine Norveške. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost izdavača i ni na koji način ne odražava stavove donatora.

ISSN 2303-5552

ROZI IZVJEŠTAJ 2016.
GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O STANJU PRAVA
LGBTI OSOBA U BOSNI I HERCEGOVINI

SARAJEVO, april 2016.

Interspolnost kao prioritet

Naša organizacija nije bila dovoljno programski usmjerena na pitanja interspolnosti, iako već godinama realizujemo mjere i aktivnosti vezane za prava interspolnih (interseksualnih) osoba. Stoga, odlukom tima i Upravnog odbora, od 2016. godine u svoj rad i zvanično uključujemo prava interspolnih osoba i suzbijanje diskriminacije na osnovu spolnih karakteristika. Program Sarajevskog otvorenog centra za ljudska prava LGBT osoba od sada postaje program za ljudska prava LGBTI osoba.

Zahvala

Ovaj izvještaj nikad ne bi nastao da nema fenomenalnih ljudi i institucija koje saraduju sa nama, ali i onih koji nas drugarski i prijateljski podržavaju. Stoga se iskreno zahvaljujemo prijateljima i prijateljicama, članovima i članicama naših porodica, vanjskim saradnicima i saradnicama, aktivistkinjama i aktivistima, političarkama i političarima iz cijele BiH, partnerskim organizacijama u BiH i regiji, institucijama, izdavačima, dostavljačima raznih usluga, donatorima i svim divnim ljudima i organizacijama koje doprinose našem radu i uspjesima.

SADRŽAJ

PRAKSE KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA	9
Neprocesuiranje napada na Festival Merlinka 2014.	9
Napad na Art kino Kriterion 4. marta 2016.	10
DOBRE PRAKSE	11
Ljudska prava LGBTI osoba u operativnim planovima za ravnopravnost spolova	11
Izmjene Zakona o zabrani diskriminacije BiH	12
SAŽETAK	13
PRIORITETNE MJERE KOJE SE TREBAJU PODUZETI	14
Adekvatna regulacija krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Federaciji BiH	14
Akcioni plan za ravnopravnost LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini	14
Zakonsko uređivanje životnih zajednica osoba istog spola	15
Zakon(i) o rodnom identitetu	15
I RAVNOPRAVNOST I SUZBIJANJE DISKRIMINACIJE	16
Pravni okvir	16
Institucionalno djelovanje za zaštitu od diskriminacije	16
Javne politike za suzbijanje diskriminacije	17
Diskriminacija istospolnih parova	17
Djelovanje političkih stranaka	18
Dokumentovani slučajevi diskriminacije	18
Smjernice za djelovanje	18
II KRIVIČNA DJELA POČINJENA IZ MRŽNJE I POTICANJE NA MRŽNJU	20
Pravni okvir	20
Institucionalno djelovanje	20
Dokumentovani slučajevi	21
Smjernice za djelovanje	23
III SLOBODA OKUPLJANJA I UDRUŽIVANJA	24
Pravni okvir	24
Dokumentovani slučajevi	24
Smjernice za djelovanje	24
IV PORODIČNI ŽIVOT I ISTOSPOLNE ŽIVOTNE ZAJEDNICE	25
Pravni okvir	25
Dokumentovani slučajevi	26
Smjernice za djelovanje	26
V PRAVA TRANS* OSOBA	27
Pravni okvir	27
Dokumentovani slučajevi	28
Smjernice za djelovanje	28

VI AZIL	29
Pravni okvir	29
Dokumentovani slučajevi	29
Smjernice za djelovanje	29
VII MEDIJI	30
Pravni okvir	30
Analiza medijskog izvještavanja u 2015. godini	30
Slučaj "Press RS"	31
Smjernice za djelovanje	31
RJEČNIK LGBTI POJMOVA	33
DODATAK	36
Politički sistem Bosne i Hercegovine	36
O Sarajevskom otvorenom centru	37
Autor_ice	38

SPISAK SKRAĆENICA

ARSBiH	Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine
BD	Brčko distrikt
BiH	Bosna i Hercegovina
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
KZ	Krivični zakon
LBGTI	Lezbejke, gej, biseksualne, trans* i interpolne osobe
OCD	Organizacije civilnog društva
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
RS	Republika Srpska
SDP BiH	Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine (politička partija)
SOC	Sarajevski otvoreni centar

U subotu, prvog februara 2014. godine u 15:15, na početku diskusije "Transeksualnost u tranziciji", grupa od 14 maskiranih muškaraca nasilno je ušla u Art kino Kriterion u Sarajevu s namjerom da napadne prisutne. Najveći broj napadnutih posjetilaca i posjetiteljki festivala uspio se sakriti u izlaz za hitne slučajeve, gdje su ostali zaključani 20-ak minuta. U međuvremenu, fizički je napadnut organizator festivala iz Beograda, moderatorica diskusije i još jedna osoba. Napad je trajao manje od minute rezultirajući lakšim povredama i teškim psihološkim posljedicama. Počinioci nedjela pobjegli su netaknuti.

Sarajevski otvoreni centar je 20 dana unaprijed najavio planirana dešavanja policiji, izrazivši potrebu za osiguranjem, što znači da je policija bila informisana o datumima i satnicama svih dešavanja u okviru festivala. Policijske snage su bile prisutne u petak večer, za vrijeme otvaranja festivala. Međutim, u subotu policija nije bila prisutna u dogovoreno vrijeme, te nije bila u mogućnosti da spriječi ili zaustavi planirani napad. Došli su tek nakon što je napad izvršen i kad su počinioci već pobjegli.

Uoporedo sa policijskom istragom, Sarajevski otvoreni centar je, nedugo nakon napada, podnio dvije prijave direktno Tužilaštvu Kantona Sarajevo: jednu zbog ugrožavanja sigurnosti prisutnih, nanošenja tjelesnih ozljeda, sprečavanja javnog okupljanja i dogovora za učinjenje krivičnog djela i drugu zbog povrede ravnopravnosti čovjeka i građanina. Nedolazak policijskih službenika u dogovoreno vrijeme također je prijavljen i unutrašnjoj kontroli Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo. U toku provedenog postupka dva policijska službenika prvobitno su sankcionisana, da bi nakon uložene žalbe bili oslobođeni odgovornosti za sigurnosni propust.

Ni dvije godine nakon napada još uvijek nije došlo do podizanja optužnice protiv odgovornih osoba; policijska istraga koncentrisana je na jednog osumnjičenog od 14 osoba koje su upale u Art kino Kriterion, dok je samo djelo okarakterisano samo kao nasilničko ponašanje, što se prema krivičnom pravu Federacije BiH smatra prekršajem. U potpunosti je zanemaren homofobni motiv napada i činjenica da je krivično djelo bilo unaprijed dogovoreno.

Jasno je da su obrazac neadekvatnog i nemarnog istraživanja i procesuiranja napada na Sarajevo Queer Festival 2008. godine, Festival Merlinka 2014. godine i niz slučajeva poticanja na nasilje i mržnju prema LGBTI osobama doveli do stvaranja utiska da se homofobni i transfobni napadi u BiH tolerišu, što je kulminiralo još jednim homofobnim napadom na osoblje i goste gošće Art kina Kriterion 4. marta 2016. godine.

U petak, 4. marta 2016. godine, četiri mladića upala su u kafić. Uzvikivali su pogrдне riječi i koristili govor mržnje prema LGBTI osobama, vrijeđali i prijetili nasiljem, gađali prisutne flašama, pepeljarama i čašama. Osoblju su prijetili da će spaliti kafanu i baciti bombu u slučaju da pozovu policiju. Jedan momak je povrijeđen, što je utvrđeno ljekarskim pregledom, a fizički je napadnuta i jedna djevojka. Tridesetak osoba, prisutnih u Kriterionu u to vrijeme, preživjelo je teško psihološko maltretiranje.

Policijski službenici koji su stigli na lice mjesta, utvrđujući šta se desilo, odgovorne su osobe izveli pred Art kino Kriterion gdje su stajali s njima, ne odvođeci ih u stanicu, tako da su počinioци mogli jasno vidjeti goste i gošće Kriteriona koji su unutar kina davali izjave i odlazili s mjesta događaja.

Iz medijskih izvještaja saznajemo da je policija privela svu četvoricu počinilaca i da su nakon uzimanja izjava pušteni na slobodu, kao i to da su predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo istakli da motiv ovog napada nije poznat, te da je incident okarakteriziran kao nasilničko ponašanje (prekršaj).

Ovaj napad još jednom je pokazao obrasce nasilja koji su se iskazali tokom Queer Sarajevo Festivala 2008, te napada na Festival Merlinka 2014. Jasno je da nesankcionisanje homofobijom i transfobijom motivisanog nasilja dovodi do njegovog ponavljanja i stvaranja percepcije kod počinilaca da je ono što čine društveno opravdano. Neophodno je da policija i tužilaštvo ovaj slučaj jasno kvalificiraju kao krivično djelo počinjeno iz mržnje na osnovu seksualne orijentacije. Procesuiranjem ovog slučaja poslala bi se poruka svim nasilnicima_ama da se homofobija i transfobija neće tolerisati.

LJUDSKA PRAVA LGBTI OSOBA U OPERATIVNIM PLANOVIMA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Izbori u oktobru 2014. godine rezultirali su formiranjem izvršne vlasti tokom 2015. godine, koja se u mnogim pitanjima pokazala kao otvorena za saradnju sa organizacijama civilnog društva.

Tako je tokom 2015. godine uspostavljeno novo partnerstvo između Sarajevskog otvorenog centra i institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova. Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar Republike Srpske i Gender centar Federacije BiH pokazali su veliku spremnost za saradnju u oblasti ravnopravnosti spolova, ali i ravnopravnosti LGBTI osoba.

Kao rezultat te saradnje, prvi put u bosanskohercegovačkoj istoriji javne politike prepoznale su probleme i potrebe LGBTI osoba. U decembru 2015. Vlada Republike Srpske usvojila je godišnji operativni plan po Gender akcionom planu za 2016. godinu, u kojem se nalazi niz aktivnosti koje će institucije Republike Srpske poduzimati s ciljem unapređenja prava LGBTI osoba. Veliki fokus se stavlja na suzbijanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje, ali i na sistemsko planiranje budućih aktivnosti. Vlada Federacije je u martu 2016. usvojila svoj godišnji operativni plan za 2016. godinu koji također predviđa aktivnosti koje će se realizovati u Federaciji BiH. Operativni plan za državni nivo se trenutno izrađuje i trebao bi biti usvojen do jeseni 2016. godine.

Agencija za ravnopravnost spolova BiH i gender centri Republike Srpske i Federacije BiH pokazali su veliku spremnost i hrabrost za šire razumijevanje rodni politika te su tako postali institucionalni pioniri za ravnopravnost LGBTI osoba u BiH. Ignorisanje ove manjinske grupe od strane vlasti je na taj način zaustavljeno.

Navedene tri institucije trenutno (mart 2016) sarađuju sa Sarajevskim otvorenim centrom na mapiranju potreba za provedbu Preporuke CM/Rec(2010)5 Vijeća Evrope državama članicama o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, što bi trebalo rezultirati prijedlogom mjera za ravnopravnosti LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini prema vladama na državnom i entitetskom nivou, koje bi se provodile od 2017. godine.

Evropska unija je kroz izvještaje Evropske komisije i rezolucije Evropskog parlamenta niz godina ukazivala na potrebu usaglašavanja Zakona o zabrani diskriminacije sa evropskom pravnom stečevinom. Na jesen 2015. formirana je i radna grupa koja bi izradila amandmane na Zakon. Na samom početku pozvane su ključne organizacije civilnog društva, među kojima i Sarajevski otvoreni centar, da iznesu svoje prijedloge za unapređenje. Kao rezultat tog rada, Vijeće ministara BiH je u decembru 2015. utvrdilo prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, koji sadrži i konkretne amandmane upućene od strane Sarajevskog otvorenog centra.

Ukoliko se ovaj Zakon usvoji u bh. parlamentu, Bosna i Hercegovina će postati među prvim državama u Evropi koja zabranjuje diskriminaciju na osnovu "spolnih karakteristika", pružajući tako sveobuhvatnu zaštitu interseksualnim osobama od diskriminacije u svim oblastima života. Pored toga, zakon će eksplicitno zabraniti i diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, tako što će se prethodni termini zamijeniti ustaljenim i korektnim. Zakon će na ovaj način zaštititi sve lezbejke, gejeve, biseksualne, trans* i interseksualne (LGBTI) osobe od diskriminacije. Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije predviđa i zabranu diskriminacije na osnovu povezanosti sa ugroženom grupom (član 2), poboljšanu definiciju uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja (član 4), uvođenje viktimizacije kao oblika diskriminacije (član 4), definiše poticanje na diskriminaciju na bilo kojoj osnovi kao oblik diskriminacije (član 4), definiše teže oblike diskriminacije (član 4), te uključuje i poboljšanje proceduralnih aspekata zakona.

Zakon u aprilu 2016. ulazi u parlamentarnu proceduru. Nakon razmatranja od strane Zajedničke komisije za ljudska prava, Nacrt zakona mora biti usvojen u oba doma.

U odnosu na 2014. godinu, 2015. nije donijela značajnu promjenu za stanje ljudskih prava LGBTI osoba: broj slučajeva diskriminacije i nasilja na osnovu seksualne orijentacije koju je Sarajevski otvoreni centar dokumentovao nije se smanjio. Dapače, broj slučajeva kršenja ljudskih prava lezbejki, gejeva, biseksualnih, transrodnih i interspolnih (LGBTI) osoba se povećao. Također se povećao broj LGBTI osoba koje su kontaktirale Sarajevski otvoreni centar u potrazi za pomoći pri traženju azila, promjeni oznake spola u dokumentima i u adekvatnoj psihološkoj podršci (što je posebno naglašeno u slučaju trans* osoba koje prolaze kroz tranziciju – prilagodbu spola). Također, pomoć smo pružali i pri vađenju dokumenata koji su potrebni da bi se sklopio brak/istospolno partnerstvo u državama u kojima je to moguće. Sve ukazuje na to da se nisu desile nikakve strukturalne promjene koje bi značajno utjecale na poboljšanje kvaliteta života LGBTI osoba i njihovu inkluziju u bh. društvo.

Način medijskog izvještavanja tokom 2015. godine pokazuje nedovoljno snažan napredak, što se ogleda u povećanju broja članaka koji na neutralan način predstavljaju LGBTI osobe i teme. Trend koji najviše zabrinjava jeste neadekvatno i sporo procesuiranje napada na LGBTI osobe, uglavnom u slučajevima u kojima one koriste pravo na javno okupljanje: slučaj Merlinka iz 2014. godine, te slučaj napada na posjetitelje_ice Art kina Kriterion.

I dok policija i pravosuđe u pogledu zaštite LGBTI osoba kojima su povrijeđena prava pokazuju nikakav ili spor napredak, uprkos trogodišnjoj saradnji sa Sarajevskim otvorenim centrom, proljeće 2015. je nagovijestilo novi odnos i pristup zakonodavne i izvršne vlasti na državnom i entitetskom nivou prema unapređenju zakonodavnog i javnopolitičkog okvira za zaštitu prava LGBTI osoba. U maju 2015. godine, državni parlament je održao prvu tematsku sjednicu o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u BiH sa tri konkretna zaključka. Početni entuzijazam LGBTI aktivista_ica zbog održavanja tematske sjednice splasnulo je nakon što ni nakon skoro godinu dana zaključci još uvijek nisu provedeni niti ostvareni. Ipak, ovim činom su otvorena vrata saradnje između predstavnika_ca civilnog društva koji se bave pravima LGBTI osoba i parlamentarnih komisija za ljudska prava i ostvarivanje ravnopravnosti spolova.

U decembru 2015, ponovo pionirski potez vlasti: Vlada Republike Srpske usvaja Godišnji plan za implementaciju Gender akcionog plana (GAP) za 2016. godinu, koji, između ostalog, sadrži i specifične mjere za zaštitu prava LGBTI osoba. Nakon toga slijedi isti potez Vlade FBiH u martu 2016. godine. Ovo je prvi put da vlade u Bosni i Hercegovini uključuju prava LGBTI osoba u svoje akcione planove. I dok je pred nama da vidimo kako će spomenute mjere biti provedene u praksi, nadu u njihovo ostvarenje posebno održava partnerstvo između Sarajevskog otvorenog centra i institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova.

Vijeće ministara BiH je u decembru 2015. utvrdilo prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, koji sadrži i konkretne amandmane upućene od strane Sarajevskog otvorenog centra, koji bi omogućili sveobuhvatnu zaštitu od diskriminacije za sve lezbejke, gejeve, biseksualne, trans* i interspolne osobe. Zakon u aprilu 2016. ulazi u parlamentarnu proceduru.

PRIORITETNE MJERE KOJE SE TREBAJU PODUZETI

ADEKVATNA REGULACIJA KRIVIČNIH DJELA POČINJENIH IZ MRŽNJE U FEDERACIJI BIH

Sarajevski otvoreni centar, u okviru Koalicije za borbu protiv govora mržnje i zločina iz mržnje, od 2013. godine zagovara regulaciju krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Krivičnom zakonu FBiH. Amandmani koji su izrađeni razmatrani su dva puta, ali oba puta nisu bili usvojeni. Tokom 2015, nakon formiranja Vlade Federacije BiH obnovljeno je zagovaranje, što je rezultiralo i sastankom sa ministrom pravde. U februaru 2016. godine Ministarstvo pravde Federacije BiH pripremiło je Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH koji je u prvom čitanju usvojen na Predstavničkom domu i u Domu naroda Parlamenta FBiH. Izmjene uključuju i regulisanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Izmjene, nažalost, ne uključuju proširenu definiciju poticanja na mržnju, čime bi se bolje mogao procesuirati govor mržnje protiv LGBTI osoba. Nakon što se provedu javne konsultacije, Zakon će se naći u drugom čitanju u parlamentu. Očekuje se da će biti usvojen bez problema.

Neophodno je da se Krivičnim zakonom FBiH u 2016. godini konačno regulišu krivična djela počinjena iz mržnje, čime bi se završio ovaj proces započeo 2010. godine. Ovakva regulacija neophodna je i radi strožijeg kažnjavanja ovih krivičnih djela, ali i zbog harmonizacije Krivičnog zakona FBiH i krivičnih zakona Republike Srpske i Brčko distrikta, u kojima su ova krivična djela regulisana od 2010. godine.

AKCIONI PLAN ZA RAVNOPRAVNOST LGBTI OSOBA

Iako su u godišnje operative planove za ravnopravnost spolova Vlade Republike Srpske i Federacije BiH prvi put uključene konkretne aktivnosti koje se odnose na ljudska prava LGBTI osoba, aktivnosti institucija nisu zadovoljavajuće i fokusirane su samo na određene oblasti. Borba za ravnopravnost LGBTI osoba ipak zahtijeva intenzivnije aktivnosti i sistemski pristup.

S tim u vezi preporučujemo da se, prateći Preporuku CM/Rec(2010)5 Odbora ministara_ica Vijeća Evrope državama članicama o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta izradi višegodišnji Akcioni plan za ravnopravnost LGBTI osoba koji će u ključnim oblastima odrediti jasne aktivnosti koje se moraju poduzeti od strane države, entiteta, Brčko distrikta i kantona. Kako promjene i aktivnosti više ne bi zavisile od inicijative individua iz organizacija civilnog društva te pojedinih dobronamjernih (osoba iz) institucija, potrebno je napraviti jasan plan na čemu se radi i ko je odgovoran za koju aktivnost. Samo tako se može doći do sistemskog poboljšanja ljudskih prava i društvenog prihvatanja LGBTI osoba.

LGBTI osobe, a samim tim i istospolni parovi bosanskohercegovačka su realnost i sastavni dio društva. Nažalost, važeći pravni okvir ne normira njihove međusobne odnose. Istospolne stabilne emocionalne zajednice porodičnog života tako nemaju mogućnost koristiti svoja ustavom garantovana prava na ličnu slobodu i sigurnost, na privatni i porodični život odnosno dom, na zasnivanje porodice, zaštitu stečene imovine ili na slobodu kretanja i prebivališta isključivo zbog svoje seksualne orijentacije. Kao članica Vijeća Evrope koja teži ulasku u Evropsku uniju, BiH će u narednom periodu morati usvojiti zakonski okvir tako da reguliše porodična prava istospolnih parova u BiH. Evropski sud za ljudska prava više puta je u svojim presudama, a naročito posljednjom presudom u slučaju Oliari protiv Italije, potvrdio da se istospolne zajednice života smatraju porodičnim životom i da u cilju otklanjanja kršenja prava na porodični život garantovanog Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, države moraju pravno regulisati istospolne zajednice dajući im minimalno isti opseg prava i obaveza kao vanbračnim zajednicama. Uzimajući u obzir da je u Ustavu BiH određeno da će se Evropska konvencija o ljudskim pravima direktno primjenjivati i da ima pravnu snagu iznad svih ostalih zakona, ovakva obaveza se odnosi i na njene entitete. Prema tome, jasno je da institucije BiH i njenih entiteta imaju obavezu regulisanja istospolnih zajednica života, kako zbog unapređenja svog zakonodavstva tako i radi ostvarivanja ravnopravnosti i što višeg standarda zaštite ljudskih prava svojih građana i građanki.

ZAKON(I) O RODNOM IDENTITETU

Trans* osobe u BiH diskriminirane su u svim oblastima života zbog svog rodnog identiteta i rodnog izražavanja, te ostavljene da se konstantno suočavaju s pravnim vakuumom koji postoji u oblasti regulacije pravne promjene spola. Trans* osobe u BiH oznaku spola u svojim ličnim dokumentima i jedinstveni matični broj mogu promijeniti tek nakon izvršene medicinske prilagodbe spola. Ova izmjena vrši se prema procedurama određenim u ministarstvima zdravstva, koja vrše pregled dokumentacije donesene iz inostranstva, i u ministarstvima unutrašnjih poslova, koja poništavaju stari i izdaju novi jedinstveni matični broj i rješenje na osnovu kojeg osoba može promijeniti ostale lične dokumente. Nepostojanje medicinske i finansijske podrške za transrodne osobe ovaj dugotrajan proces dodatno produžuje i otežava. I endokrinološka terapija i hirurški zahvati moraju se obavljati u inostranstvu, jer to u BiH nije moguće, a zvanični sistem zdravstvenog osiguranja te troškove ne pokriva. To znači da osoba sama snosi troškove svoje tranzicije, uz dodatne troškove koje česti odlasci kod inostranih specijalista donose sa sobom.

Neophodno je da BiH, njeni entiteti i Brčko distrikt regulišu pravnu promjenu spola tako da prepoznaju posebnu ranjivost trans* osoba u procesu tranzicije te da se donesu zakoni kojim će se eksplicitno regulisati prava i slobode transrodnih i transeksualnih osoba. Ovim zakonima potrebno je na sistemski i sveobuhvatan način regulisati procedure promjene imena, oznake spola i jedinstvenog matičnog broja u svim ličnim dokumentima, te je potrebno omogućiti trans* osobama da oznaku spola izmijene u procesu tranzicije bez čekanja na potpunu medicinsku prilagodbu, kako bi se izbjegla dodatna diskriminacija.

I RAVNOPRAVNOST I SUZBIJANJE DISKRIMINACIJE

PRAVNI OKVIR

Ustav BiH u članu 2. zabranjuje diskriminaciju na različitim osnovama. Nažalost, seksualna orijentacija, rodni identitet i spolne karakteristike, značajne osnove za LGBTI osobe, nisu uključene u ovu iscrpnu listu na osnovu koje je zabranjena diskriminacija.

Prvi zakon koji je propisao zabranu diskriminacije na osnovu spola i "spolne orijentacije" jeste **Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH** iz 2003. godine, koji je izmijenjen 2009. godine. Do sveobuhvatne zaštite od diskriminacije dolazi usvajanjem **Zakona o zabrani diskriminacije** 2009. godine. Ovaj zakon zabranjuje diskriminaciju na osnovu "spolnog izražavanja i/ili orijentacije" u svim oblastima javnog života, uključujući obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvo, dostupnost usluga itd. Nakon intenzivnog pritiska koji je dolazio od međunarodne zajednice i organizacija civilnog društva, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice je **2015. izradilo prijedlog izmjena Zakona o zabrani diskriminacije**. Iako ovim izmjenama i dopunama Zakon nije u potpunosti usklađen sa evropskom pravnom stečevinom, naročito kada govorimo o izuzecima od diskriminacije (član 5), dobra novina jeste to što je predložena i izmjena osnova na kojima je zabranjena diskriminacija. Prijedlog izmjene zakona, na prijedlog Sarajevskog otvorenog centra, uključuje seksualnu orijentaciju, rodni identitet i spolne karakteristike, čime će BiH potencijalno postati jedna od rijetkih evropskih država koja nudi sveobuhvatnu zaštitu od diskriminacije i za interpolne osobe. Izmjene zakona razmatraće se na proljeće/ljeto 2016. u Parlamentarnoj skupštini BiH.

Iako postoji obaveza usklađivanja svih zakona sa Zakonom o zabrani diskriminacije, mnogobrojni zakoni na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou **ne uključuju** seksualnu orijentaciju, rodni identitet i/ili spolne karakteristike kao osnove na kojima je zabranjena diskriminacija. **Opasni primjeri su zakoni o radu FBiH i RS usvojeni 2015. godine**. Tako Zakon o radu FBiH uključuje samo "spolno opredjeljenje", dok Zakon o radu RS ne predviđa nikakvu zaštitu LGBTI osoba od diskriminacije u oblasti zapošljavanja i rada.

INSTITUCIONALNO DJELOVANJE ZA ZAŠTITU OD DISKRIMINACIJE

Institucionalni okvir za zaštitu od diskriminacije i dalje je izrazito slab. I dalje se ne prikupljaju i **ne prate informacije o diskriminaciji**. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH nije uspostavilo bazu podataka (što se trebalo uraditi u roku od 90 dana nakon usvajanja Zakona o zabrani diskriminacije 2009. godine). Dosadašnji predmeti na sudovima koji se odnose na diskriminaciju pokazuju da sudski postupci nisu efikasni jer je u nekim slučajevima potrebno i do tri godine da se riješe. Nije poznato da se vodi ijedan slučaj diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika. Istraživanja pokazuju da LGBTI osobe nemaju povjerenja u pravosudni sistem i da institucije ne rade na sticanju povjerenja LGBTI zajednice.

Institucija ombudsmena BiH ima veoma ograničene resurse da radi na slučajevima diskriminacije. Iako je Zakonom o zabrani diskriminacije predviđeno da Odjel za eliminaciju svih oblika diskriminacije pri Instituciji ombudsmena dobije posebna

budžetska sredstva za ovu svrhu, to se nikad nije desilo. Institucija ombudsmena BiH nije pristala niti je odbila da radi **na specijalnom izvještaju** o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u BiH, uprkos višestruko ponovljenom zahtjevu organizacija civilnog društva. Tek nakon što je Zajednička komisija za ljudska prava Parlamentarne skupštine BiH na tematskoj sjednici 19. maja 2015. uputila zahtjev da se radi na specijalnom izvještaju, Institucija ombudsmena je prihvatila takvu obavezu. Zabrinjava da i nakon godinu dana izvještaj nije finaliziran. Generalno, Institucija ombudsmena nema kapacitete za intenzivno zagovaranje prava LGBTI osoba. Imajući na umu da se ovdje radi o jedinoj nezavisnoj instituciji za ljudska prava, ta činjenica dodatno zabrinjava, jer nema drugih institucionalnih aktera koji bi mogli preuzeti aktivniju ulogu.

Sudije_sutkinje i tužitelji_ce širom zemlje malo se ili nimalo obrazuju u vezi sa Zakonom o zabrani diskriminacije. Da nije treninga organizacija civilnog društva, edukacije o pravima LGBTI osoba ne bi nikako ni bilo. Sarajevski otvoreni centar je tokom 2015. edukovao četrdeset dvoje sudija_kinja.

JAVNE POLITIKE ZA SUZBIJANJE DISKRIMINACIJE

Pitanja diskriminacije i ravnopravnosti LGBTI osoba do 2015. godine nisu bila predmet javnih politika institucija u BiH – strategija, akcionih planova, operativnih planova, planova rada. **Međunarodne obaveze i potrebe LGBTI osoba nisu bile uključivane u javne politike niti su izrađene posebne javne politike vezane za ravnopravnost LGBTI osoba.**

Ovo pitanje se značajno promijenilo 2015. godine. Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar Republike Srpske i Gender centar Federacije BiH pružili su značajnu potporu ravnopravnosti LGBTI osoba te su u **godišnje operativne planove po Gender akcionom planu** za 2016. godinu uključili konkretne mjere vezane za prava LGBTI osoba. Godišnji operativni planovi za Republiku Srpsku i Federaciju BiH usvojeni su u decembru 2015, tj. u martu 2016. godine. Ove tri institucije trenutno sarađuju sa Sarajevskim otvorenim centrom na mapiranju potreba za provedbu Preporuke CM/Rec(2010)5 Vijeća Evrope državama članicama o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, što bi trebalo rezultirati prijedlogom mjera prema vladama na državnom i entitetskom nivou, koje bi se provodile od 2017. godine.

Uspješno zagovaranje organizacija civilnog društva rezultiralo je preuzimanjem obaveze od strane Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice da se radi **na strategiji za ljudska prava i strategiji za suzbijanje diskriminacije**. Obje strategije trebale bi uključivati pitanja vezana za prava LGBTI osoba, a predstavnici_e civilnog društva su uključeni_e u izradu ovih dokumenata. Obje strategije bi se trebale usvojiti do kraja 2016. godine. Ovi razvoji ukazuju na to da je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH konačno preuzelo aktivniju ulogu te da je u svoj rad uključilo pitanja prava LGBTI osoba, što se također mora istaći kao pozitivna promjena.

DISKRIMINACIJA ISTOSPOLNIH PAROVA

Porodični zakoni u Federaciji BiH, Republici Srpskoj i Brčko distriktu regulišu brak i vanbračnu zajednicu kao zajednicu žene i muškarca. Međutim, sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava direktno obavezuje BiH, kao zemlju članicu Vijeća Evrope, da svoje zakonodavstvo proširi tako da prizna prava (i obaveze) koje proizlaze

iz zajednice istospolnih parova jer je mišljenje Suda da su istospolni parovi u stabilnim, de facto, vezama zaštićeni članom 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama. Nažalost, nije bilo pokušaja da se zakonski urede **životne zajednice** za istospolne parove na bilo kojem nivou vlasti u BiH.

DJELOVANJE POLITIČKIH STRANAKA

Većina političkih stranaka i njihovih predstavnika_ca izbjegava rad na pitanjima u vezi s pravima LGBTI osoba. Mnogi su uzroci, od istinskog nepoznavanja i straha, do pragmatične računice da nije popularno pružati podršku društvenoj grupi koju većina građana_ki i dan danas smatra bolesnom i nepoželjnom.

Nakon opštih izbora 2014. godine nivo saradnje se ipak počeo mijenjati. Naročitu podršku LGBTI pitanjima pružili_e su članovi i članice Zajedničke komisije za ljudska prava Parlamentarne skupštine BiH. Sve je više i zastupnika i zastupnica Federalnog parlamenta i drugih parlamenata koji_e javno govore o pravima LGBTI osoba.

Socijaldemokratska partija (SDP BiH) je tokom 2015. izradila i **politiku za ravnopravnost LGBT osoba**, koja bi se tokom 2016. trebala usvojiti na Predsjedništvu stranke.

DOKUMENTOVANI SLUČAJEVI DISKRIMINACIJE

Zbog činjenice da velika većina LGBTI osoba nije javno obznanila svoju seksualnu orijentaciju, rodni identitet i/ili spolne karakteristike svojim najbližim i osobama u radnoj/školskoj okolini, velika većina slučajeva diskriminacije ostaje vječito nezabilježena. Istraživanje koje je u BiH u 2015. godini proveo National Democratic Institute pokazalo je da je **51% LGBTI osoba doživjelo diskriminaciju na osnovu svoje seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta**.

Institucija ombudsmena tokom 2015. i početkom 2016. zabilježila je 8 slučajeva diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Prethodne, 2014. godine, zabilježili su 11 slučajeva.

Sarajevski otvoreni centar dokumentovao je **šest slučajeva diskriminacije u 2015. godini, i 3 slučaja u prvom kvartalu 2016. godine**. Četiri slučaja odnosila su se na diskriminaciju LGBT osoba u sektoru uslužnih djelatnosti, od toga tri na zabrane ulaženja ili diskriminatorne odredbe ponašanja u kafićima i jedan na diskriminaciju u pružanju usluga kompanije koja distribuira promotivni materijal. Od ostalih dokumentovanih slučajeva: jedan slučaj odnosio se na diskriminaciju dobrovoljnih darivatelja krvi u Republici Srpskoj, drugi na diskriminaciju i zastrašivanje stranog para prilikom prelaska bh. granice, treći na gubitak radnog mjesta zbog seksualne orijentacije, a dokumentovana su i dva slučaja javnog poticanja na diskriminaciju LGBT osoba.

Smjernice za djelovanje

- Izmijeniti Zakon o zabrani diskriminacije BiH tako da se jasno definiraju osnove na kojima je diskriminacija zabranjena i da se eksplicitno navedu: seksualna orijentacija, rodni identitet i spolne karakteristike.
- Provoditi Zakon o zabrani diskriminacije BiH, izradom i usvajanjem višegodišnje javne politike za ravnopravnost LGBTI osoba, koja bi se primjenjivala u čitavoj državi, i koja bi predviđala konkretne i realistične mjere na državnom, entitetskom, kantonalnom i lokalnom nivou.

- Prava i potrebe LGBTI osoba uključiti u sve javne politike na svim nivoima vlasti, zaustavljajući tako institucionalno ignorisanje ove manjinske i deprivilegovane grupe.
- Institucija ombudsmena treba hitno izraditi specijalni izvještaj o stanju prava LGBTI osoba u BiH, koji će služiti kao osnova za razvijanje daljnjih radnji i politika.
- Uvesti LGBTI specifične module u obrazovanje budućih nastavnika_ca, policajaca_ki, sudija_kinja i tužitelja_ica.
- Usvojiti i provesti zakone u sve tri upravne jedinice (Republika Srpska, Federacija BiH, Brčko distrikt) kojima bi se zakonski priznale istospolne zajednice i definisale dužnosti i prava zajedničkog života dvije osobe u istospolnoj zajednici (sa posebnim fokusom na socijalna i ekonomska prava).

II KRIVIČNA DJELA POČINJENA IZ MRŽNJE I POTICANJE NA MRŽNJU

PRAVNI OKVIR

Ministarstvo sigurnosti BiH i OSCE pozvali su FBiH, RS i BD da usvoje izmjene i dopune krivičnih zakona i da propišu **krivične odredbe za krivična djela počinjena iz mržnje**. Republika Srpska i Brčko distrikt su to učinili 2010. godine i uključili su, između ostalih, i osnove seksualne orijentacije i rodnog identiteta u definiciju zločina iz mržnje. Federacija BiH još uvijek nije usvojila izmjene i dopune Krivičnog zakona. Od decembra 2012. godine, neformalna koalicija zagovara **uključivanje odredbi o zločinu iz mržnje u Krivični zakon FBiH**. Izmjene Krivičnog zakona FBiH razmatrane su 2013. i 2014. godine, ali nisu usvojene.

U **februaru 2016. Ministarstvo pravde FBiH pripremlilo je prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH** koji je u formi nacrtu usvojen u Predstavničkom domu i u Domu naroda Parlamenta FBiH. O njegovom će se usvajanju ponovo odlučivati u drugom čitanju nakon provedenih javnih konsultacija. Predložena regulacija uža je od regulacije koju je Sarajevski otvoreni centar predložio ispred Koalicije OCD za borbu protiv govora mržnje i zločina iz mržnje, ali je svakako pozitivan korak u već šestogodišnjem nastojanju da se ovakva krivična djela prepoznaju i sankcionišu Krivičnim zakonom Federacije BiH.

Odredbe kojima se sankcioniše poticanje na mržnju, govor mržnje i nasilje sadržane su u krivičnim zakonima oba entiteta i Brčko distrikta, ali su, nažalost, ograničene isključivo na zabranu izazivanja mržnje i poticanja na nasilje na nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj osnovi. S ovakvim zakonskim okvirom nemoguće je sankcionisati poticanje na mržnju i nasilje prema LGBTI osobama koje prevladava na internetskim portalima i društvenim mrežama, a koje nerijetko preraste u diskriminaciju i krivična djela počinjena iz mržnje. Krivični zakoni oba entiteta i Brčko distrikta, dakle, trebali bi biti izmijenjeni u cilju proširenja broja osnova na kojima je zabranjeno izazivati mržnju, netrpeljivost i razdor, što bi pratilo i one osnove prepoznate i institutom krivičnih djela počinjenih iz mržnje.

INSTITUCIONALNO DJELOVANJE

Policija i pravosuđe i dalje ne prikupljaju sistematski informacije o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje na osnovu roda, seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika. Sarajevski otvoreni centar u martu 2016. godine poslao je upit tužilaštvima i sudovima u FBiH, Republici Srpskoj i Brčko distriktu s molbom da nam dostave informacije o broju slučajeva krivičnih djela počinjenih iz mržnje u periodu od januara 2015. do marta 2016. Samo je Kantonalno tužilaštvo Unsko-sanskog kantona navelo da je u 2015. godini imalo jedan slučaj krivičnog djela motivisanog seksualnom orijentacijom u kojem je potvrđena optužnica. Ostale institucije odgovorile su ili da ovakvih slučajeva nije bilo ili da ne postoji sistem po kojem bi se ovakvi slučajevi klasifikovali, tako da – i ako ih je bilo, nije moguće znati njihov broj.

Edukacija policijskih službenika, sudija i sutkinja i tužitelja_ica i dalje najviše zavisi od civilnog sektora i međunarodnih organizacija. Krivična djela počinjena iz mržnje na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika

površno su ili nikako uvedena u obuku policijskih akademija, dok permanentna i specijalistička policijska obuka i programi obuke sudija_tkinja i tužitelja_ica uopšte ne obrađuju ova krivična djela sistematski i konzistentno.

Sarajevski otvoreni centar u saradnji sa Misijom OSCE-a u BiH i u 2015. godini radio je na **treninzima za policiju i pripravnike_ce sudova i tužilaštava**. Tako je u toku 2015. ukupno 151 policijski_a službenik_ca iz svih kantona u Federaciji BiH bio_la educiran_na kako adekvatno reagirati na krivična djela počinjena iz mržnje. Dva treninga o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje također su organizovana za pripravnike_ce sudova i tužilaštava, a na njima je učestvovalo oko 40 osoba.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, prema preporuci Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH, u 2015. počelo je program obuke svojih policijskih službenika_ca o pravima LGBT osoba i radu s LGBT osobama. Iako je Sarajevski otvoreni centar ponudio da bude uključen u izradu programa obuke i njegovo izvođenje, Ministarstvo je to odbilo. Obuka je održana u tri centra javne bezbjednosti u sastavu Ministarstva, te u 2016. treba biti provedena u još tri.

Nažalost, ni ministarstva obrazovanja nemaju bolje odgovore na homofobno i transfobno nasilje. U decembru 2015, četrnaestogodišnjak iz Sarajeva počinio je samoubistvo, nakon što je, prema navodima upućenih, dugotrajno bio verbalno i fizički zlostavljan od strane vršnjaka_kinja u školi. Roditelji i drugi vršnjaci_kinje iz razreda ovog dječaka tvrde da je dječak bio žrtva nasilja, da su ga vršnjaci_kinje, između ostalog, tjerali_e da se dok ga snimaju ljubi s drugarom, te da su ih svezali_e i silovali_e oklagijom. Institucija ombudsmena i Tužilaštvo Kantona Sarajevo najavili su detaljnu istragu ovog slučaja. Tužilaštvo Kantona Sarajevo je u martu 2016. objavilo da nisu pronađeni dokazi koji bi potvrdili tvrdnje roditelja, te da ništa u ovom slučaju ne upućuje na krivično djelo. Međutim, ono što je ovaj slučaj jasno pokazao jeste veza između ksenofobije, homofobije i nasilja uopšte, ali i međuvršnjačkog nasilja. Sarajevski otvoreni centar, u želji da potcrta **štetnost međuvršnjačkog nasilja motivisanog homofobijom**, poslao je upit kantonima i Republici Srpskoj da u škole pod svojom nadležnošću postave poster s porukom da homofobno vršnjačko nasilje neće biti tolerisano. Nažalost, od 10 kantonalnih ministarstava, samo su tri pristala da to urade (Hercegovačko-neretvanski, Zeničko-dobojski i Srednjobosanski kanton).

DOKUMENTOVANI SLUČAJEVI

Istraživanje koje je u 2015. godini proveo National Democratic Institute pokazalo je da je **15% LGBT osoba u BiH doživjelo fizičko nasilje zbog svoje seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta**, a da je **verbalno zlostavljanje i uznemiravanje doživjelo čak 72% LGBT osoba u BiH**. Istraživanje nije uključivalo interpolne osobe.

Sarajevski otvoreni centar je u 2015. godini dokumentovao **103 slučaja govora mržnje i pozivanja na mržnju i nasilje, i 20 slučajeva krivičnih djela i incidenata motivisanih predrasudama na osnovu seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta**. Od januara do marta 2016. godine Sarajevski otvoreni centar dokumentovao je **23 slučaja govora mržnje i pozivanja na nasilje i mržnju, te 2 slučaja krivičnih djela i incidenata motivisanih predrasudama** na osnovu seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta. Slučajevi krivičnih djela počinjenih iz mržnje varirali su od ucjena i prijetnji, uvredljivih grafita, proganjanja i zastrašivanja, nasilja u porodici do fizičkog nasilja. Predstavićemo neke od najvažnijih i najupečatljivijih slučajeva.

Ni dvije godine nakon **napada na Festival Merlinka u februaru 2014.** godine još uvijek nije došlo do podizanja optužnice protiv odgovornih osoba. Policijska istraga koncentrisana je na jednog osumnjičenog od 14 osoba koje su upale u Art kino Kriterion, dok je samo djelo okarakterisano samo kao nasilničko ponašanje. Neadekvatno i nemarno istraživanje i procesuiranje napada na Sarajevo Queer Festival 2008. godine, Festival Merlinka 2014. godine i niz poticanja na nasilje i mržnju prema LGBT osobama dovelo do stvaranja utiska da se homofobni i transfobni napadi u BiH tolerišu, što je kulminiralo još jednim **homofobnim napadom na osoblje i goste i gošće Art kina Kriterion četvrtog marta 2016.** U petak, četvrtog marta 2016, četiri mladića upala su u kafanu, uzvikivali su pogrdne riječi i koristili govor mržnje prema LGBTI osobama, vrijeđali i prijetili nasiljem, gađali prisutne flašama, pepeljarama i čašama. Osoblju su prijetili da će spaliti kafanu i baciti bombu u slučaju da pozovu policiju. Jedan momak je povrijeđen, što je utvrđeno ljekarskim pregledom, a fizički je napadnuta i jedna djevojka. Tridesetak osoba, prisutnih u Kriterionu u to vrijeme, preživjelo je teško psihološko maltretiranje. Policijski službenici su priveli odgovorne osobe, ali su ih, kako smo saznali iz medijskih natpisa, pustili odmah nakon uzimanja izjava. Usprkos svim izjavama žrtava i svjedoka_kinja o homofobnom govoru mržnje koji su počinioci koristili za vrijeme napada, iz Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo saopćeno je da se još uvijek ne zna motiv napada, a djelo je okarakterisano kao nasilničko ponašanje (prekršaj).

Ministar pravde Kantona Sarajevo, koji je bio prisutan na skupu podrške Art kinu Kriterion nakon napada, potvrdio je da će on lično biti upućen u procesuiranje ovog slučaja, te da se radi o krivičnom djelu težem od nasilničkog ponašanja. Sarajevski otvoreni centar **neadekvatno postupanje nadležnih institucija i pogrešnu kvalifikaciju krivičnih djela** u slučaju napada na Art kino Kriterion, kao i na Festival Merlinka, prijavio je Agenciji za ravnopravnost spolova BiH i Instituciji ombudsmena za ljudska prava BiH. Pozvali smo i misiju OSCE-a u BiH da kroz svoj program praćenja suđenja prati i ove slučajeve.

U martu 2016. godine Haris Zahiragić, **predsjednik Studentskog parlamenta Univerziteta u Sarajevu prvobitno je preko socijalnih mreža, a zatim i preko medija iznosio svoje diskriminirajuće stavove o LGBTI osobama, koristeći pri tome govor mržnje i pozivajući na „liječenje“ i „obilježavanje“ LGBTI osoba.** Zahiragić svojim javnim istupom ne samo da je prekršio Statut Studentskog parlamenta Univerziteta u Sarajevu, Etički kodeks Univerziteta u Sarajevu, nego i Zakon o zabrani diskriminacije. Dajući izjave kao što su: *“Pa bilo je tu i normalnih ljudi koji su bili ugroženi, zašto njih diskriminišete? 100% je bilo, kako su ta četvorica mogli znati ko je peder a ko nije, pa ne piše na čelu. Premda bi možda itrebalo označiti ih, čisto da ih se može kloniti (ne napadati ih) nego bježati od njih, ne daj Bože bolešćuga raznih.“* ili *„Ja sam normalan, a pederizam, silovatelji, općenje sa djecom ili životinjama – sve su to bolesni ljudi.“* došao je do zaključka da je *„pederizam sistemska i zarazna bolest“,* te kako se LGBTI osobama treba *„medicinski i društveno pomoći“* – čime je jasno i javno iznio svoj stav kako LGBTI osobe treba medikalizirati i segregirati od ostatka društva. Sarajevski otvoreni centar ovaj slučaj prijavio je Skupštini Studentskog parlamenta Univerziteta u Sarajevu, Etičkom komitetu, Senatu i Rektoratu Univerziteta u Sarajevu tražeći da se sve ove institucije ograde od ovakvog stava i tražeći smjenu gospodina Zahiragića s mjesta predsjednika. Ovaj slučaj također je prijavljen i Agenciji za ravnopravnost spolova BiH i Instituciji ombudsmena za ljudska prava.

Smjernice za djelovanje

- Usvojiti izmjene i dopune Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine kojim se regulišu krivična djela počinjena iz mržnje, između ostalog, i na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.
- Izmijeniti i dopuniti krivične zakone sve tri upravne jedinice (Republika Srpska, Federacija BiH, Brčko distrikt) te odredbe o poticanju na mržnju i nasilje proširiti da uključuju i seksualnu orijentaciju i rodni identitet kao zaštićene osnove.
- S ciljem borbe protiv homofobije i predrasuda unutar institucija, konstantno educirati i informirati sudije i sutkinje, tužitelje_ice, policijske službenike_ce i državne službenike_ce o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i poticanju na mržnju i nasilje prema LGBTI osobama.
- Uvesti LGBTI inkluzivne module u nastavne planove i programe pravnih fakulteta i policijskih akademija, te u permanentne i specijalističke programe obuke policijskih službenika_ca i ispите za državnu službu.

PRAVNI OKVIR

Pravo na slobodu okupljanja i udruživanja regulisano je zakonima entiteta i kantona. Iako država ne stvara poticajan okvir za razvoj civilnog društva, niti su usvojene strategije za razvoj civilnog društva, LGBTI aktivizam se i dalje razvija. Pored postojećih udruženja, kao što su Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Cure i Udruženje Okvir, tokom 2015. registrovano je udruženje Liberta Mo u Mostaru, a početkom 2016. s radom je zvanično započeo i Tuzlanski otvoreni centar.

DOKUMENTOVANI SLUČAJEVI

U Bosni i Hercegovini nije bilo pokušaja organizovanja parade/povorke ponosa, ali se redovno održavaju drugi veliki i vidljivi događaji LGBTI tematike. Sarajevski otvoreni centar je bio domaćin Festivala queer filma Merlinka u 2015. i početkom 2016. godine. Nakon napada na Merlinku 2014, festivali u 2015. i 2016. organizovani su uz adekvatnu podršku i zaštitu policije. Festival Merlinka je gostovao i u Tuzli, 2015. i 2016. godine. Iako je bio najavljen policiji, policija nije na adekvatan način procijenila opasnost te nije prisustvovala festivalu u Tuzli. Cjelokupnu zaštitu događaja prepustila je sigurnosnoj agenciji.

Smjernice za djelovanje

- Stvoriti okvire za podršku institucija organizacijama civilnog društva koje rade na unapređenju ljudskih prava LGBTI osoba.
- Javne skupove LGBTI tematike potrebno je shvatiti kao skupove rizičnog karaktera, te na adekvatan način osigurati od strane policije.

LGBTI osobe, a samim tim i istospolni parovi bosanskohercegovačka su realnost i sastavni dio društva. Nažalost, važeći pravni okvir (porodični zakoni RS, FBiH i BD) ne normira njihove međusobne odnose, te tako ne predviđa ni minimum prava koja su neophodna za poštivanje i zaštitu zajednica života osoba istog spola.

Istospolne stabilne emocionalne zajednice porodičnog života tako nemaju mogućnost koristiti svoja ustavom garantirana prava na ličnu slobodu i sigurnost, na privatni i porodični život odnosno dom, na zasnivanje porodice, zaštitu stečene imovine ili na slobodu kretanja i prebivališta isključivo zbog svoje seksualne orijentacije, a nipošto zato što su im ta prava manje važna ili nužna. Onemogućavajući im korištenje nabrojanih osnovnih prava i sloboda, BiH diskriminira svoje građane_ke istospolne orijentacije kršeći garanciju jednakosti iz stava 4. člana 2. Ustava BiH čime ujedno krši i obećanje iz stava 1. člana 2. Ustava da će BiH i oba entiteta osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Kao članica Vijeća Evrope koja teži ulasku u Evropsku uniju, BiH će u narednom periodu morati izmijeniti svoj zakonski okvir tako da reguliše prava istospolnih parova u BiH. **Ova obaveza BiH proizlazi iz njenog članstva u Vijeću Evrope, ali i presuda Evropskog suda za ljudska prava.** Više preporuka Vijeća Evrope nalaže da zemlje članice poštuju privatni i porodični život svake osobe i zagovara ukidanje diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, te – iako ne podržava omogućavanje istospolnih brakova – implicira ostvarivanje prava na **sklapanje istospolnih građanskih zajednica izjednačavanjem njihovog položaja minimalno sa položajem heteroseksualnih vanbračnih parova.**

Također, Evropski sud za ljudska prava više puta je u svojim presudama, a naročito posljednjom presudom u slučaju **Oliari protiv Italije**, potvrdio da se istospolne zajednice života smatraju porodičnim životom i da u cilju otklanjanja kršenja prava na porodični život garantovanog Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, države moraju pravno regulisati istospolne zajednice dajući im minimalno isti opseg prava i obaveza kao vanbračnim zajednicama.

Uzimajući u obzir da je u Ustavu BiH određeno da će se Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama direktno primjenjivati i da ona ima pravnu snagu iznad svih ostalih zakona, ovakva obaveza se odnosi i na njene entitete. Prema tome, jasno je da institucije Bosne i Hercegovine i njenih entiteta imaju obavezu regulisanja istospolnih zajednica života kako zbog unapređenja svog zakonodavstva tako i radi ostvarivanja ravnopravnosti i što višeg standarda zaštite ljudskih prava svojih građana i građanki.

U februaru 2016. Evropski sud za ljudska prava donio je presudu kojom je utvrdio povredu člana 14. (zabrana diskriminacije) u vezi s članom 8. (pravo na zaštitu privatnog i obiteljskog života) Konvencije, zbog toga što je **Republika Hrvatska prilikom postupanja po zahtjevu bosanskohercegovačke državljanke za privremeni boravak u Republici Hrvatskoj u svrhu spajanja porodice – postupila diskriminatorno**. Gospođa Pajić 2011. godine podnijela je zahtjev za privremeni boravak u Republici Hrvatskoj radi spajanja porodice u kojem je navela kako se već nekoliko godina nalazi u stabilnoj istospolnoj vezi s partnericom iz Hrvatske, te kako se želi privremeno preseliti kod nje. Njen zahtjev je odbijen uz obrazloženje da, prema Zakonu o strancima Republike Hrvatske, istospolna zajednica ne predstavlja porodicu. Uz isto obrazloženje, Upravni sud u Zagrebu je u upravnom sporu odbio njenu tužbu, dok je Ustavni sud Republike Hrvatske odbacio ustavnu tužbu uz obrazloženje da nije iskorišteno pravno sredstvo predviđeno važećim Zakonom o suzbijanju diskriminacije Republike Hrvatske.

Činjenica da su podnositeljica i njezina djevojka bile u vezi nekoliko godina te da su se redovno posjećivale bila je Evropskom sudu dovoljna da utvrdi kako se podnositeljica i njezina djevojka nalaze u stabilnoj vezi koja potpada pod konvencijski pojam porodice. Evropski sud je istaknuo kako je važeći Zakon o strancima Republike Hrvatske diskriminatoran jer predviđa različito postupanje između istospolnih i heteroseksualnih parova, zbog toga što je pravo na privremeni boravak u Hrvatskoj u svrhu spajanja obitelji isključivo rezervirano za heteroseksualne parove. Sud je također naglasio kako domaća tijela prilikom postupanja po zahtjevu za privremeni boravak nisu u dovoljnoj mjeri ispitala situaciju podnositeljice, već su se automatizmom pozvala na odredbe Zakona o strancima iz kojih proizlazi da istospolna zajednica ne predstavlja porodicu.

Za utvrđenu povredu konvencijskog prava, Sud je podnositeljici dodijelio pravičnu naknadu u iznosu od 10.000,00 EUR.

Sarajevskom otvorenom centru u toku 2015. godine obratile su se dvije osobe koje su tražile informacije o sklapanju životnih zajednica u zemljama regiona i Evropske unije i jedna osoba kojoj je bio potreban službeni dokument izdat od strane državnih institucija BiH koji bi potvrdio da se u Bosni i Hercegovini ne mogu sklapati životne zajednice osoba istog spola. Početkom 2016. Sarajevskom otvorenom centru obratile su se dvije osobe kojima je također bio potreban ovakav službeni dokument. Sve tri ove osobe svoja životna partnerstva sklapale su u Sloveniji, gdje su im kao preduslov sklapanja životne zajednice tražili ne samo potvrdu o slobodnom bračnom stanju već i dokaz o tome da BiH ne priznaje ovakve zajednice. Sarajevski otvoreni centar obratio se Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH zatraživši izdavanje ovakve potvrde.

Iako se vjeruje da je većina stanovnika BiH protiv pravnog regulisanja istospolnih zajednica, nedavno istraživanje koje je proveo National Democratic Institute pokazalo je da je **30% opšte populacije u BiH za to da se istospolnim parovima omogući uživanje svih ekonomskih, socijalnih i drugih prava koja za heteroseksualne parove proizlaze iz braka ili vanbračne zajednice**, osim mogućnosti usvajanja djece.

Smjernice za djelovanje

- Usvojiti i provesti zakone u sve tri upravne jedinice (Republika Srpska, Federacija BiH, Brčko distrikt) kojima bi se zakonski priznale istospolne zajednice i definisale dužnosti i prava zajedničkog života dvije osobe u istospolnoj zajednici (sa posebnim fokusom na socijalna i ekonomska prava).

Trans* osobe u BiH diskriminirane su u svim oblastima života zbog svog rodnog identiteta i rodnog izražavanja, te ostavljene da se konstantno suočavaju s pravnim vakuumom koji postoji u oblasti regulacije pravne promjene spola.

Trans* osobe u BiH imaju pravo na promjenu imena kao i svi_e ostali_e građani_ke BiH, po vlastitom slobodnom izboru, kako je regulisano zakonima o ličnom imenu entiteta. Zakonima nisu ograničene na izbor imena koja odgovaraju spolu navedenom na ličnim dokumentima. Jedino ograničenje jeste da nakon promjene imena, osoba to ne može opet uraditi narednih pet godina.

Trans* osobe u Bosni i Hercegovini oznaku spola u svojim ličnim dokumentima i jedinstveni matični broj mogu promijeniti tek nakon izvršene medicinske prilagodbe spola. Ove procedure regulisane su zakonima o matičnim knjigama entiteta i Brčko distrikta, te internim pravilima ministarstava zdravstva i ministarstava unutrašnjih poslova entiteta i Brčko distrikta. Ova izmjena vrši se prema procedurama određenim u ministarstvima zdravstva koja vrše pregled dokumentacije donesene iz inostranstva te u ministarstvima unutrašnjih poslova koja poništavaju stari i izdaju novi jedinstveni matični broj i rješenje na osnovu kojeg osoba može promijeniti ostale lične dokumente. Nepostojanje medicinske i finansijske podrške za transrodne osobe ovaj dugotrajni proces dodatno produžuje i otežava. **I endokrinološka terapija i hirurški zahvati moraju se obavljati u inostranstvu, jer to u BiH nije moguće, a zvanični sistem zdravstvenog osiguranja te troškove ne pokriva.** To znači da osoba sama snosi troškove svoje tranzicije, uz dodatne troškove koje česti odlasci kod inostranih specijalista donose sa sobom.

Uzmemo li u obzir da se sama hirurška procedura prilagodbe spola dosta dugo čeka, te da prije nje osoba prolazi hormonalnu terapiju usljed koje se njeno tijelo mijenja i poprima karakteristike drugog spola, dolazi do neslaganja u izgledu osobe i podacima o spolu koji su navedeni u ličnim dokumentima. Ovakva praksa dovodi do diskriminacije i neravnopravnosti trans* osoba, te ih prisiljava da iznova objašnjavaju svoj rodni identitet, otkrivaju privatne podatke i nose medicinsku dokumentaciju sa sobom u svim trenucima svog života, kao što su školovanje i polaganje ispita, plaćanje karticom u samoposlugama, odlazak u medicinsku instituciju, prelazak granice, identifikovanje službenoj osobi u nekoj državnoj instituciji i prilikom traženja posla. Činjenica je da, i pored zabrane diskriminacije na osnovu rodnog izražavanja, većina trans* osoba u tranziciji jako teško može pronaći posao. Gurnute su na sami rub egzistencije.

Neophodno je da Bosna i Hercegovina, njeni entiteti i Brčko distrikt regulišu pravnu promjenu spola tako da prepoznaju posebnu ranjivost trans* osoba u procesu tranzicije te da se donesu zakoni na entitetskom nivou i nivou Brčko distrikta kojim će se eksplicitno regulisati pitanja prava i sloboda transrodnih i transeksualnih osoba. Ovim zakonima potrebno je na sistemski i sveobuhvatan način regulisati proceduru promjene imena, naznake spola u rodnom listu, jedinstvenog matičnog broja i drugih ličnih dokumenata, kao i omogućiti trans* osobama da oznaku spola izmijene u procesu tranzicije bez čekanja na potpunu medicinsku prilagodbu da bi se izbjegla dodatna diskriminacija i marginalizacija.

Uz ove zakone potrebno je uvesti i pravilnike kojima će se regulisati procedura prikupljanja medicinske dokumentacije te postupak donošenja mišljenja nadležnog tijela ili komisije, što je osnova za promjenu oznake spola u matičnoj knjizi rođenih i jedinstvenog matičnog broja.

DOKUMENTOVANI SLUČAJEVI

Nužnost usaglašavanja identifikacionih dokumenata sa izgledom jasno se pokazala u istraživanju pod nazivom **Život van zadatih normi: Transrodnost u BiH** koje je Sarajevski otvoreni centar proveo u 2015. godini. Od ukupnog broja trans* osoba koje su sudjelovale u ovom istraživanju, njih **30% je imalo probleme vezane za identifikacione dokumente (lična karta, pasoš, indeks, zdravstvena knjižica, drugo). Sve ispitane osobe su se susrele sa problemom prilikom vađenja identifikacionih dokumenata, a zatim i pri utvrđivanju identiteta tokom primanja zdravstvene njege i prilikom prelaska granice. Veliki broj je imao problema prilikom iznajmljivanja stana (njih 75%), te prilikom utvrđivanja identiteta u obrazovnim ustanovama i utvrđivanja identiteta u vezi sa zaposlenjem (njih 50%).**

Na pitanje „kada bi postojala zakonska mogućnost da promijenite marker spola na svojim dokumentima, da li bi ste to učinili_e“, **88% osoba je dalo potvrđan odgovor.**

U 2015. godini Sarajevski otvoreni centar kontaktiralo je 6 trans* osoba koje su se raspitivale za mogućnost pravne promjene spola na ličnim dokumentima. Nažalost, nijedna od ovih osoba nije mogla izmijeniti oznaku spola na dokumentima jer nisu prošle potpunu medicinsku prilagodbu spola.

Smjernice za djelovanje

- Usvojiti i provesti zakone u sve tri upravne jedinice (Republika Srpska, Federacija BiH, Brčko distrikt) kojima bi se zakonski pojednostavila i pristupačnijom učinila procedura pravne promjene spola, te omogućila pravna promjena spola bez postavljanja uslova prolaska potpune medicinske prilagodbe spola.
- Usvojiti i provesti zakone u sve tri upravne jedinice (Republika Srpska, Federacija BiH, Brčko distrikt) kojima bi se definisale dužnosti medicinskih institucija da uspostave timove i obuče profesionalce_ke koji_e bi mogli_e pratiti proces i voditi medicinske procedure promjene spola u Bosni i Hercegovini, kao i obavezu zavoda za zdravstveno osiguranje da troškove ovih procedura pokrivaju iz zdravstvenog osiguranja.

PRAVNI OKVIR

Krajem 2015. i početkom 2016. godine u Bosni i Hercegovini **usvojeni su novi Zakon o strancima BiH i Zakon o azilu BiH**. Sarajevski otvoreni centar predlagao je amandmane kojima bi se unaprijedio Zakon o azilu BiH dok je ovaj zakon u formi prijedloga još uvijek bio u parlamentarnoj proceduri, te je predlagao amandmane kojima bi se seksualna orijentacija i rodni identitet svrstali u razloge proganjanja i bili eksplicitno prepoznati kao osnove za traženje azila. Ovi amandmani usvojeni su u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH. Međutim, Zakon je u drugačijoj formi usvojen u Domu naroda. Nakon zasjedanja Zajedničke komisije oba doma za usklađivanje teksta Zakona o azilu BiH, ovi amandmani nisu prihvaćeni, te tako Zakon o azilu nigdje ne navodi seksualnu orijentaciju i rodni identitet kao osnove za traženje azila.

Zakonom o strancima BiH seksualna orijentacija i rodni identitet također se ne spominju eksplicitno, te tako nisu uključeni ni u antidiskriminacionu odredbu na samom početku Zakona, niti su istospolne zajednice prepoznate kao osnova za dobijanje privremenog boravaka u BiH.

DOKUMENTOVANI SLUČAJEVI

Sarajevski otvoreni centar dobio je informaciju od svoje partnerske organizacije Vaša prava BiH, da su oni u 2015. godini zastupali gej muškarca iz Afrike u procesu traženja azila u BiH, te da je ovaj proces uspješno okončan.

Sarajevski otvoreni centar u **2015. godini dobio je trinaest upita za davanje informacija ili pružanje pomoći LGBTI osobama iz BiH u procesima traženja azila u državama EU. Početkom 2016. stigla su dva ovakva upita.**

Smjernice za djelovanje

- Izmijeniti Zakon o azilu BiH tako da se seksualna orijentacija i rodni identitet eksplicitno navedu kao osnove za traženje azila i mogući razlozi proganjanja.
- Zakonom o strancima prepoznati istospolne zajednice odnosno spajanje porodice kao osnovu za dodjeljivanje privremenog boravka partnerima_cama bh. građana_ki.

Kodeksi profesionalne etike novinarstva u BiH postoje na nivou Regulatorne agencije za komunikacije BiH, Vijeća za štampu u BiH i na nivou pojedinih novinarskih asocijacija. **Na nivou Regulatorne agencije za komunikacije BiH na snazi je Kodeks o emitiranju RTV programa, a na nivou Vijeća za štampu Kodeks za štampu.** U oba ova kodeksa u početnim odredbama definiraju se opći principi profesije i navode se pravo na informiranje, sloboda izražavanja i zabrana diskriminacije, te se u manjoj ili većoj mjeri detaljno određuju pitanja istine, objektivnog i nepristrasnog tj. tačnog i fer izvještavanja.

Najveća razlika između ova dva kodeksa je u činjenici da je Regulatorna agencija za komunikacije ovlaštena da primjenjuje određene sankcije (usmene i pismene opomene, novčane kazne, oduzimanje dozvole) za kršenje pravila Kodeksa o RTV emitiranju, dok kršenje Kodeksa za štampu ne povlači zakonski predviđene sankcije. Sadržaj štampanih medija predmet je samoregulacije kroz djelovanje Vijeća za štampu, i odvija se tako da Vijeće za štampu procijeni određeni medijski sadržaj na koji je zaprimilo žalbu, te ukoliko utvrdi kršenje, obavijesti medij na koji je uložena žalba da je dužan objaviti ispravku, što medij može, ali ne mora učiniti.

Razlika između ovih kodeksa ogleda se i u načinu na koji oni reguliraju govor mržnje. Zabrana govora mržnje direktno je navedena u **Kodeksu o emitiranju RTV programa** kojim se govor mržnje definira kao: **“Jezik/govor koji ima namjeru da ponizi, zastraši ili podstakne na nasilje ili predrasude protiv osoba ili grupe na osnovu njihovog spola, rase, dobi, nacionalnosti, seksualnog opredjeljenja, hendikepiranosti, moralnih ili političkih ubjeđenja, socijalno-ekonomskog statusa ili profesije”**, dok se u **Kodeksu za štampu** na drugačiji način obrađuje govor mržnje, tako što se propisuje da će **“novinari dati sve od sebe kako ne bi huškali i/ili podsticali mržnju i/ili nejednakost na osnovu etničke pripadnosti, nacionalnosti, rase, religije, spola, seksualne orijentacije, fizičke onesposobljenosti ili mentalnog stanja”**.

ANALIZA MEDIJSKOG IZVJEŠTAVANJA U 2015. GODINI

Sarajevski otvoreni centar u 2015. godini pratio je 9 dnevnih novina i 26 sedmičnih/mjesečnih magazina. Od ukupnog broja objavljenih tekstova u štampanim medijima (563 članka), najviše je bilo neutralnih (421), nakon čega slijede pozitivni (73), te negativno (69) ocijenjeni tekstovi, kod kojih je primijećeno opadanje u odnosu na prošlu godinu. Praćen je i informativni program (vijesti i dnevnic) 24 televizijske stanice, na kojima je objavljeno ukupno 43 priloga, od čega najviše neutralnih (31), nekoliko pozitivnih (8) i nekoliko negativnih (4) priloga.

Sarajevski otvoreni centar pratio je i 24 portala. Od ukupnog broja članaka u online medijima (528 članaka), najviše je neutralnih (350), manje pozitivnih (119) i najmanje negativnih (49).

Rezultati ovog monitoringa medija objavljeni su u analizi **Ka pozitivnim praksama 3: Izvještavanje medija u 2015. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini.**

U decembru 2015. godine, Press RS je Sarajevskom otvorenom centru e-mailom uputio upit za intervju s nizom pitanja koja su se odnosila na broj LGBT osoba u BiH, sigurnost LGBT osoba u BiH, potencijalnu organizaciju povorke ponosa i javnih LGBT događaja. Upit je također uključivao i pitanja koja su se odnosila na preusmjeravanje sredstava kojima Sarajevski otvoreni centar raspolaže za implementaciju aktivnosti udruženjima koja zastupaju interese porodice i djeteta, kao i vjerskim zajednicama. Procijenivši da su neka od pitanja bila tendenciozna s namjerom da diskredituju rad organizacija koja se bave pitanjima ljudskih prava LGBTI osoba, Sarajevski otvoreni centar je, u skladu sa svojim organizacionim principima i vrijednostima za koje se zalaže, i nakon konsultacija sa ekspertima za medije i odnose sa javnošću, odgovorio na pitanja koja nisu bila postavljena hipotetički i tendenciozno, radi što adekvatnijeg informisanja javnosti o svom radu, aktivnostima i planovima. Nakon poslatih odgovora na pitanja, Press RS je objavio dva teksta, koja u potpunosti senzacionalistički predstavljaju odluku Sarajevskog otvorenog centra da ne odgovori na pitanja o doniranju sredstava vjerskim zajednicama ili udruženjima koja se bave pitanjem porodice i djece, time potvrđujući zabrinutost da će odgovor na upit biti iskorišten samo za dodatne klikove i čitanost, a ne za objektivno, etičko i profesionalno izvještavanje. U potpunosti su zanemareni odgovori koji su se ticali konkretnih pitanja o stanju ljudskih prava LGBTI osoba, čime je ovaj medij propustio priliku da pokaže minimalan nivo novinarskog profesionalizma, kao i svoju odgovornost za izvještavanje javnosti tako da se potakne tolerancija prema zajednici koja je višestruko marginalizovana i isključena iz glavnih društvenih tokova.

I u 2015. godini najveći broj objavljenih vijesti su agencijske vijesti koje se preuzimaju iz svjetskih i regionalnih medija. Vijesti iz BiH su manje zastupljene. Upravo zbog ovakvog pristupa medija, iz svijeta najčešće do nas dolaze samo senzacionalističke vijesti ili vijesti iz crne hronike, uglavnom o napadima koji su se desili tokom parada ponosa ili nekih drugih LGBTI događaja. Kao i prethodnih godina, još uvijek je izražen problem s neznanjem medija prilikom izvještavanja o LGBTI temama, što znači da se ne radi nužno o njihovoj lošoj namjeri. Međutim, sve ukazuje na potrebu da se radi na dodatnoj edukaciji kada je u pitanju izvještavanje o marginalizovanim grupama, u ovom slučaju o LGBTI temama.

Vijesti iz BiH 2014. godine bile su na drugom mjestu po redu izvještavanja u analizi Sarajevskog otvorenog centra, što se ponovilo i u 2015. godini. Većina informacija koje su se ticale BiH bila je o aktivnostima koje su se dešavale, a koje su organizovale LGBTI organizacije, prije svega Sarajevski otvoreni centar. Druge organizacije spominju se samo nekoliko puta u toku cijele godine, i to uglavnom u maju, kada se obilježava Međunarodni dan borbe protiv homofobije i transfobije. S druge strane, najviše vijesti iz regije odnosilo se na parade ponosa, što pokazuje da taj aktivistički događaj ima onaj potencijal koji je potreban da privuče pažnju novinara i novinarki.

Smjernice za djelovanje

- Mediji u BiH trebaju se suzdržavati od poticanja na mržnju, te koristiti rodno osjetljiv jezik i politički korektnu LGBTI terminologiju; trebaju koristiti svoju ulogu u cilju edukacije javnosti, borbe protiv stereotipa i predrasuda, i promicanja tolerancije.

- Mediji u BiH trebaju tretirati LGBTI teme kroz prizmu afirmacije ljudskih prava; birati ilustracije koje prate članke tako da odgovaraju temi, umjesto senzacionalističkih fotografija; te više izvještavati o kulturnim, društvenim, pravnim i političkim pitanjima LGBTI osoba u BiH.

BISEKSUALNA OSOBA

Osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe oba spola.

COMING OUT (kaming aut)

Sintagma koja potiče od engleske fraze **coming out of the closet** (izaći iz ormara), već se ustaljeno upotrebljava u značenju javnog i otvorenog istupanja vlastite seksualne orijentacije (kod lezbejki, gejeva i biseksualnih osoba), rodnog identiteta (kod trans osoba) i spolnih karakteristika (kod interspolnih osoba). Javlja se u dvije ravni: kao samootkriće i kao (manje ili više) javna obznana drugima. Coming out (izlazak iz ormara) je od velikog značaja za LGBTI osobe, jer na taj način javno afirmišu sopstveni identitet, što je od velikog značaja za psihološko zdravlje i kvalitet života ove manjinske grupe.

DISKRIMINACIJA

Diskriminacija je svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje i svaki oblik stavljanja u nepovoljan položaj osobe ili grupe osoba po nekoj osnovi. Različite su osnove, odnosno karakteristike po kojima se osoba ili grupa osoba dovodi u nepovoljan položaj. Tako se lezbejke, gejevi i biseksualne osobe mogu diskriminisati na osnovu **seksualne orijentacije**, trans* (između ostalog transrodne i transeksualne osobe) na osnovu **rodnog identiteta** i rodnog izražavanja, a interspolne osobe na osnovu **spolnih karakteristika**. Stoga je jako važno da sve tri osnove (seksualna orijentacija, rodni identitet i spolne karakteristike) budu prepoznate kroz zakone, kao osnove na kojima je zabranjena diskriminacija.

HOMOFOBIIJA

Iracionalan strah, netolerantnost i predrasuda prema gej muškarcima i lezbejkama. Manifestuje se kao ubjeđenje u superiornost heteroseksualnosti. To ubjeđenje rađa nasilje prema neheteroseksualnim osobama koje se opravdava uvjerenjem u vlastitu superiornost (i njihovu inferiornost). Nasilje se ogleda u verbalnim i fizičkim napadima, te diskriminaciji.

HOMOSEKSUALNA OSOBA

Osoba koju privlače osobe istog spola.

Lezbejka

Žena koju seksualno i/ili emotivno privlače druge žene.

Gay (gej)

Muškarac kojeg seksualno i/ili emotivno privlače drugi muškarci. Može se koristiti i kao pridjev (npr. gej osoba), te se u tom slučaju može odnositi i na muškarce i na žene istospolne orijentacije.

Homoseksualac

Zastarjeli klinički termin za osobe čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama istog spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe istog spola. Termin je neprikladan i mnogi gejevi i lezbejke smatraju ga uvredljivim. Korektniji termini su gej (muškarac)/gejevi i lezbejka.

¹ Rječnik LGBT pojmova nastao je zajedničkim radom tima Sarajevskog otvorenog centra.

HOMOSEKSUALIZAM

Zastarjeli klinički termin koji se koristio u medicinske svrhe za označavanje istospolne seksualne orijentacije. Smatra se uvredljivim jer implicira da je homoseksualnost bolest koja se treba liječiti. Imajući na umu da je Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) 1990. potvrdila da je homoseksualnost, baš kao heteroseksualnost, prirodna varijacija ljudske seksualnosti, ovaj termin se više ne koristi.

INTERSPOLNE OSOBE

Osobe čije **spolne karakteristike**, uključujući hromosome, gonade i genitalije, odstupaju od tipične, binarne podjele na muška i ženska tijela. Postoje različiti oblici interspolnosti. Osobe se tako po spolu mogu dijeliti na muške, ženske i interspolne. Interspolne osobe, kao i muške i ženske osobe, imaju svoju seksualnu orijentaciju i rodni identitet. U prošlosti ove osobe su često nazivane hermafroditima, ali se ovaj termin smatra diskriminatornim i medicinski u potpunosti neispravnim.

LGBTI

Sveobuhvatni pojam koji se koristi kako bi se označile lezbejke, gej muškarci, biseksualne, trans*(rodne) i interspolne osobe. Pojam označava heterogenu skupinu koja se obično imenuje akronimom LGBTI u društvenom i političkom aktivizmu.

LGBTTIQ

Skraćenica za lezbejke, gej muškarce, biseksualne, transrodne, transeksualne, interseksualne i queer osobe.

QUEER (kvir)

Queer je ranije u engleskom jeziku korišten kao pogrdan naziv za neheteroseksualne osobe. Ovaj termin su LGBTI osobe zatim preuzele kako bi opisivale same sebe. Neke osobe posebno cijene ovaj termin zato što označava prkos i zato što obuhvata različitost – ne samo gejeva i lezbejki već i biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba, a uključuje i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili svoj život žive van heteropatrijarhalnih normi.

RODNI IDENTITET

Rodni identitet vezuje se za individualno iskustvo i shvatanje vlastitog spola, što može ali ne mora odgovarati spolu dodijeljenom pri rođenju. Rodni identitet se, između ostalog, odnosi na lični doživljaj sopstvenog tijela, odijevanje i način govora. Osobe čiji je rodni identitet u skladu sa spolom koji mu/joj je dodijeljen pri rođenju nazivaju se **cisrodnim osobama**, a osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji mu/joj je dodijeljen pri rođenju nazivaju se **trans(rodne) osobe**. Transeksualne osobe, kao podgrupa transrodnih osoba, osobe su čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji mu/joj je dodijeljen pri rođenju i koje imaju namjeru da prilagode svoj biološki spol ili su u procesu prilagodbe.

Rodno izražavanje

Vizuelna i spoljna prezentacija svake osobe koja se ogleda kroz odijevanje, odjevne ili tjelesne oznake, frizuru, ponašanje i govor tijela.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA

Emocionalna i/ili seksualna privlačnost ili naklonost, koja može biti prema osobama istog i/ili različitog spola/roda. Obično se koristi klasifikacija na **heteroseksualne** (privlačnost prema osobama različitog spola), **homoseksualne** (privlačnost prema osobama istog spola) i **biseksualne** (privlačnost prema osobama istog i različitog spola) osobe. U pravu u Bosni i Hercegovini često se koriste i termini spolna orijentacija, spolno opredjeljenje, seksualno opredjeljenje, seksualne preferencije, spolne preferencije, ali se preporučuje termin seksualna orijentacija.

SPOLNE KARAKTERISTIKE

Spolne karakteristike osoba, kao što su hromozomi, gonade i genitalije, znaju odstupati od tipične, binarne podjele na muška i ženska tijela. Osobe se tako po spolu mogu dijeliti na muške, ženske i interspolne. Interspolne osobe, stoga, mogu biti diskriminirane ili meta krivičnih djela počinjenih iz mržnje i predrasude zbog svojih spolnih karakteristika.

TRANSRODNA OSOBA

Termin za osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju. Transrodnost obuhvata one osobe koje osjećaju, preferiraju ili biraju da predstave sebe drugačije od očekivanih rodni uloga koje im tradicionalno pripadaju na osnovu spola dodijeljenog pri rođenju, bilo kroz način odijevanja, način govora, manirizme, kozmetiku ili modifikacije tijela. Između ostalih, transrodnost se odnosi i na osobe koje se ne identificiraju oznakama muško i žensko, zatim transeksualne osobe, transvestite i cross-dressere. **Transrodni muškarac** je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen ženski spol, ali je njegov rodni identitet muški ili se nalazi negdje na spektru maskulinih rodni identiteta. **Transrodna žena** je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen muški spol, ali je njen rodni identitet ženski ili se nalazi negdje na spektru ženskih rodni identiteta.

Transeksualna osoba

Osoba koja ima jasnu želju i namjeru da promijeni/prilagodi svoj spol, kao i osoba koja je djelomično ili potpuno modificirala svoje tijelo (što uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operacije).

TRANSFOBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost i predrasuda prema transeksualnim i transrodnim osobama.

ZLOČIN IZ MRŽNJE (krivična djela počinjena iz mržnje)

Odnosi se na kaznena djela motivirana predrasudama prema određenoj osobi ili grupi osoba. Zločini iz mržnje uključuju zastrašivanje, prijetnje, oštećenja imovine, zlostavljanje, ubistvo ili bilo koje drugo kazneno djelo, kod kojeg je žrtva postala meta napada zbog stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili spolnih karakteristika, ili je žrtva povezana, pripada, podržava ili je član_ica neke LGBTI grupe.

POLITIČKI SISTEM BOSNE I HERCEGOVINE

Politički sistem BiH je veoma kompleksan i asimetričan. BiH se sastoji od 13 federalnih jedinica. Dijeli se na dva entiteta (Federacija BiH i Republika Srpska) i Brčko distrikt. Republika Srpska je unitarno uređena i podijeljena samo na opštine i gradove, dok se Federacija BiH sastoji od 10 kantona, koji se opet svaki pojedinačno dijeli na najmanje 3 općine/grada. Odgovornost i odnosi između institucija države, entiteta i Brčko distrikta regulisane su Ustavom BiH, ali se u dnevopolitičkom životu često susrećemo s različitim tumačenjima ovih odredbi, što direktno utiče na (ne) donošenje zakona i drugih javnih politika (kao što su strategije ili akcioni planovi). Država i oba njena entiteta imaju svoje ustave, kao i različite upravne i političke sisteme. Brčko distrikt ima zaseban upravni sistem i vlastiti Statut kao najviši pravni akt, ali je po nadležnostima skoro pa izjednačen s entitetima.

Na državnom nivou postoji tročlano Predsjedništvo čiji se članovi rotiraju svakih osam mjeseci. Izvršnu vlast čini Vijeće ministara s jednim predsjedavajućim i devet ministarstava. Državne institucije su odgovorne za vanjsku, finansijsku i monetarnu politiku, nadzor i upravljanje granicama, vanjsku trgovinu, imigraciju, izbjeglice te regulaciju azila. Jedno od ministarstava unutar Vijeća ministara BiH je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, u okviru kojeg djeluje Agencija za ravnopravnost spolova BiH. Na nivou BiH djeluje i Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH – nacionalna institucija za zaštitu i promociju ljudskih prava, koja je sa svoja tri ombudsmena nadležna za cijelu BiH i za sve nivoe vlasti. Zakonodavna vlast (Parlamentarna skupština) je bikameralna, donji dom je Predstavnički dom, a gornji Dom naroda. U okviru Parlamentarne skupštine BiH postoji Zajednička komisija za ljudska prava, kao i Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u Predstavničkom domu tog parlamenta.

Oba entiteta imaju jednog_u predsjednika_cu i dva_ije zamjenika_ce predsjednika_ce. Vlade entiteta imaju jednog_u premijera_ku te 16 ministara_ica. Iako pozicije gornjih domova nisu jednake u političkom sistemu Republike Srpske i Federacije BiH, može se pojednostavljeno reći da i entiteti imaju dvodomne parlamente s jednim predstavničkom domom i jednim domom naroda. Oba entiteta imaju gender centre – centre za ravnopravnost spolova, a entitetski parlamenti imaju parlamentarna radna tijela za ljudska prava i/ili ravnopravnost spolova/jednake mogućnosti. Entiteti nemaju specijalizovane vladine centre/urede za ljudska prava.

Kantonima unutar Federacije BiH (njih deset) zagarantovana je suštinska autonomija. Kantoni imaju svoje vlade i svoje jednodomne parlamente. Iako su kantoni treći nivo vlasti odozgo, oni imaju status federalnih jedinica te tako imaju vlastite nadležnosti (kao što su obrazovanje na svim nivoima, zapošljavanje, zdravstvo), za koje donose zakone i druge javne politike. Iako je Federacija BiH nadređena kantonima, često kantoni donose propise koji su u suprotnosti s propisima Federacije ili naprosto ne provode postojeće propise Federacije BiH. Kantoni nemaju vladine urede/institucije za ljudska prava niti za ravnopravnost spolova. U okviru kantonalnih parlamenata djeluju komisije za ljudska prava i/ili ravnopravnost spolova, koje se nisu pokazale kao naročito efikasne.

Brčko distrikt, iako predstavlja oblik lokalne zajednice, faktički je, po svojim nadležnostima, izjednačen s entitetima. Distriktom upravlja gradonačelnik koji predsjedava Vladom Brčko distrikta s 10 odjela. Zakone i ostale propise donosi

Skupština Brčko distrikta. Brčko distrikt nema vladin ured/instituciju za ljudska prava i/ili ravnopravnost spolova, dok unutar Skupštine Brčko distrikta djeluje komisija za ravnopravnost spolova i ljudska prava.

Najviše sudske instance su tri ustavna suda, po jedan za svaki entitet te jedan na državnom nivou. BiH nema Vrhovni sud. Policija je pod nadležnošću entiteta i Brčko distrikta, dok unutar Federacije postoji deset kantonalnih policija.

O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU

Sarajevski otvoreni centar kao nezavisna, feministička organizacija civilnog društva tokom 2015. godine radio je na osnaživanju lezbejki, gejeva, biseksualnih, trans i interspolnih (LGBTI) osoba, kao i žena kroz jačanje zajednice i građenje pokreta. SOC je nastavio javno promovisati ljudska prava LGBTI osoba i žena te zagovarati unapređivanje zakonodavstva i bolje politike u Bosni i Hercegovini na državnom i međunarodnom nivou.

Ovdje ćemo istaći samo neka postignuća koja se odnose na ravnopravnost LGBTI osoba. Pored psihosocijalnog i pravnog savjetovanja, nastavili smo da vodimo jedini LGBTI medij u državi – portal www.lgbt.ba. Organizovali smo treninge za policiju, tužilaštva i sudove, te smo intenzivno radili sa novinarima_kama i mladim pravnicima_ama. Naš zagovarački fokus smo usmjerili na: a) izmjene Zakona o zabrani diskriminacije BiH, b) izmjene Krivičnog zakona FBiH, i c) usvajanje LGBTI inkluzivnih godišnjih operativnih planova za ravnopravnost spolova na nivou entiteta i države. Tokom 2015. smo provodili i medijske kampanje koje su dosegle do preko milion bh. građana_ki, a organizovali smo i LGBTI filmski festival – Merlinka.

Detaljan pregled svih naših aktivnosti i postignuća dostupan je u našem izvještaju o radu za 2015. godinu, na:

www.soc.ba -> O nama -> Izvještaji.

Vladana Vasić (1990, Sarajevo) završila je studij prava na Univerzitetu u Sarajevu. Radi u Sarajevskom otvorenom centru od aprila 2012. godine na pitanjima zagovaranja, pravnog savjetovanja i monitoringa rada institucija vlasti. (Ko)autorica je različitih prijedloga novih zakona, izmjene i dopuna postojećih zakona i politika prema institucijama u BiH. Njen fokus su pitanja vezana za krivična djela počinjena iz mržnje i diskriminaciju. Vladana je članica Evropske komisije za pravo seksualne orijentacije (European Commission on Sexual Orientation Law).

Kontakt: *vladana@soc.ba*

Saša Gavrić (1984, Tuzla) završio je studij političkih i upravnih nauka u Konstanzu (Njemačka), te je stekao zvanje MA iz međunarodnih odnosa i diplomatije. Od 2005. do 2011. godine radio je za njemački kulturni centar – Goethe-Institut. Jedan je od osnivača, a od 2011. uspješno vodi Sarajevski otvoreni centar, jednu od vodećih organizacija civilnog društva u Bosni i Hercegovini, fokusirajući se na prava LGBTI osoba, ravnopravnost spolova, zakonske i institucionalne mehanizme za zaštitu ljudskih prava i EU integracije. Napisao/objavio/priredio na desetine novinarskih i naučnih članaka, knjiga i zbornika. Njegovi istraživački i profesionalni interesi su: politički sistem BiH, federalizam i ljudska prava, zakonodavstvo i politike u oblasti ljudskih prava, kao i kulturne politike.

Kontakt: *sasa.gavric@gmail.com, sasa@soc.ba*

Emina Bošnjak (1983, Zenica), feministkinja i LGBTI aktivistkinja, radila je kao programska koordinatorica od 2012. godine na različitim projektima vezanim za prava LGBT osoba u Sarajevskom otvorenom centru, a od juna 2014. godine kao programska rukovoditeljica doprinosi upravljanju organizacijom, godišnjem narativnom i finansijskom izvještaju organizacije, pripremi i izvršavanju državnih i međunarodnih akcija zagovaranja te produkciji godišnjih izvještaja o ženskim i LGBTI ljudskim pravima.

Kontakt: *emina@soc.ba*